

УДК:37.015.3:378.126:159.9.019

ПРИКЛАДАННЯ МЕТОДУ “ПОЗИТИВНА ПСИХОТЕРАПІЯ” У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Оксана Кос

*ЛНВК “школа I ступеня – гімназія”,
вул. Лисинецька, 3, Львів, Україна, 79000*

Проаналізовано питання про необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх спеціалістів у галузі освіти з орієнтацією на нові європейські стандарти. Доведено єдність емоційного та пізнавально-когнітивного аспектів у внутрішній структурі життєвої компетентності. Обґрунтовано доцільність застосування теорії і практики позитивної психотерапії для оптимізації процесу підготовки майбутніх педагогів. Запропоновано напрями удосконалення навчально-виховного процесу, центральним компонентом якого є ідея та стратегія самопомоги.

Ключові слова: ноосферна свідомість, емоційна інтелегентність, пізнавально-когнітивна компетентність, позитивна психотерапія, професійні якості, самопомога.

Освіта як система за суттю не може бути явищем догматичним. Це виявляється ще більш очевидним за сучасних умов, коли Європа стала суспільством, яке ґрунтується на знаннях. Вирішальним чинником європейського розвитку є інформація, знання, мотивація, їхнє постійне оновлення та здобуті навички.

Підготовка фахівців типу “людина-людина” в сучасних умовах зумовила особливе зосередження в успішній професійній кар’єрі, яка становить підґрунтя особистісної компетентності, незалежності, самоповаги, свободи у формуванні власного стилю життя. Досягнути цього в умовах науково-технічного прогресу та сучасному інформаційному суспільстві можна через участь у навчальній діяльності, яка відбувається постійно з метою вдосконалення знань, навичок, професійних якостей.

У “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” наголошено на необхідності створення умов, які б сприяли розвитку, самоствердженню і самореалізації особистості. Орієнтація вищої школи на формування в майбутніх фахівців необхідних професійних якостей стає можливою за умови наближення навчального процесу до реальної

професійної діяльності. Система освіти повинна стати інструментом справжньої підготовки до життя та засвоєння передових технологій.

Сьогодні актуальною є ідея В. Вернадського про ноосферну свідомість людини – свідомість, що має глобальний характер. Людина, зрозумівши, що вона – мешканець планети, може і повинна мислити та діяти по-новому, не лише в аспекті окремої особистості, сім'ї чи роду, держави чи їхніх союзів, а й у планетарному масштабі [4, с. 64]

Головною метою ноосферної освіти є формування в людини цілісної ноосферної свідомості, яка складається із триєдності: цілісного мислення, етичної поведінки та екологічного світогляду.

Сьогодні проблема формування ноосферного суспільства потребує удосконалення моделі освіти, яка матиме за мету підготувати фахівців, здатних самостійно розвиватися, які матимуть бажання продовжувати своє навчання самостійно. Головним ресурсом позитивний навчальний досвід, який людина отримує у молодому віці. З огляду на це об'єктивується необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів з орієнтацією на нові європейські стандарти. Йдеться передовсім про формування ключових компетентностей, які дають змогу особистості бути суб'єктом багатьох соціальних сфер, робити внесок у розвиток якості суспільства та досягати особистого успіху.

Аналіз вітчизняних літературних джерел початка XXI ст. щодо зазначеної проблеми показує, що сьогодні увага науковців, політиків здебільшого зосереджена на констатації необхідності удосконалення освіти, при цьому зроблено акцент на важливості таких чинників:

– компетентнісного підходу в сучасній освіті; [6, с. 5]

– забезпечення якісної освіти упродовж життя через підвищення рівня охопленості освітою громадян, підвищення якості самої освіти (йдеться про необхідність удосконалення нормативно-правової бази, впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховний процес) [8, с. 14].

Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема, розвитку в них професійно важливих якостей, формування професійної компетентності, майстерності висвітлено в наукових працях вітчизняних педагогів А. Алексюка, Г. Васяновича, С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Ничкало, І. Підласого, В. Радкевич, С. Сисоєвої, М. Ярмаченка, а також психологів – Г. Балла, О. Киричука, С. Максименка, В. Роменця та ін.

При цьому не розробленим залишається аспект формування професійних якостей майбутніх педагогів через призму позитивної психотерапії у процесі професійно-трудової соціалізації.

Наша мета – показати єдність емоційного та пізнавально-когнітивного аспектів у внутрішній структурі життєвої компетентності; обґрунтувати доцільність застосування теорії і практики позитивної психотерапії для

оптимізації процесу підготовки майбутніх педагогів; окреслити напрями удосконалення навчально-виховного процесу, центральним компонентом якого є ідея та стратегія самодопомоги.

Для українського досвіду характерним є трактування терміна “компетентність” як знання, вміння, життєвого досвіду особистості, необхідних для розв’язання життєвих завдань і продуктивного життя як індивідуального проекту. На думку І. Єрмакова, життєва компетентність передбачає свідоме ставлення до виконання різних життєвих і соціальних ролей.

Сьогодні визначення поняття ключових компетентностей стосується не тільки питань змісту освіти, а всієї соціальної сфери суспільства, яке передбачає формування у молоді певних навичок для життя та діяльності.

Розвиваючи поняття життєвої компетентності, доктор філософії В. Циба наголошує, що осмислення свого призначення, своїй долі, життєвих цілей й організація життєвого шляху визначають зміст цієї дефініції [6, с. 23]. Важливим етапом розвитку життєвої компетенції є навчання у вищих навчальних закладах.

Початковим моментом будь-якої системи освіти є її спрямованість на всебічний та гармонійний розвиток людини. Тому професійна підготовка педагогів висуває певні вимоги не лише до інтелектуальної (академічної) інтелігентності, яку вимірюють IQ, але й до інтелігентності емоційної, яка у найбільш загальному тлумаченні є здатністю впізнавати власні почуття та почуття оточуючих з метою мотивування себе та керування своїми емоціями у стосунках з іншими в контексті самостановлення.

Повну інтегровану теорію емоційної інтелігентності запропонували в 1990 р. американські психологи Петер Саловей (Йельський університет) та Джон Маєр (університет Нью Хемпшир). Автори визначили емоційну інтелігентність як здатність регулювати власні емоції та емоції інших і використовувати їх для ефективного впливу на наші думки та поведінку. Даніель Големан, якого вважають “хрещеним батьком” емоційної інтелігентності, адаптував цю концепцію до вигляду п’яти основних емоційних і соціальних навичок, що є максимально прикладним застосуванням цього феномену, а саме:

1) самоусвідомлення: розуміння власних емоційних станів; здатність усвідомлювати, що відчуваєш (переживаєш) у певний момент, і використовувати це знання у процесі прийняття рішень; вміння реалістично оцінювати особисті навички; впевненість у собі та своїх силах;

2) самоконтроль: регуляція власних емоцій, щоб вони сприяли виконанню поточного завдання, а не створювали перешкоди; задоволення від досягнення цілей; здатність відновлювати свої сили після емоційного дистресу;

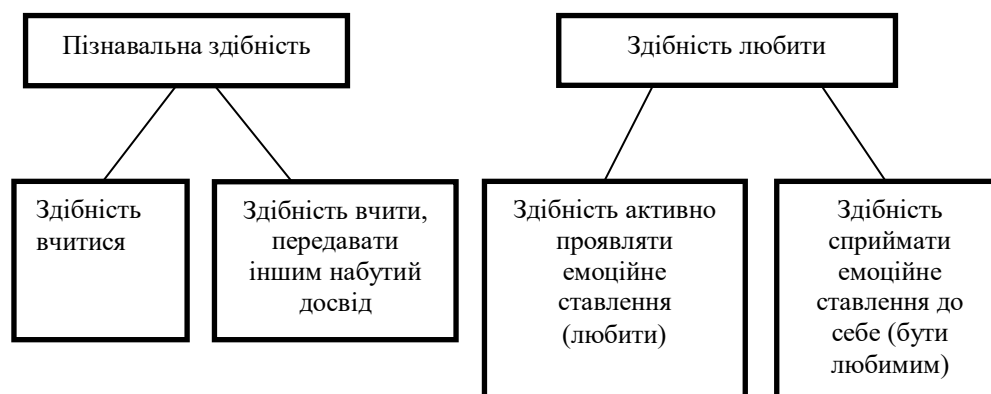
3) мотивація: використання своїх уподобань для руху в напрямі досягнення цілей, уміння заохочувати себе рухатись далі, розвиватись;

4) емпатія: вміння переживати те, що переживають інші люди, та дивитися на світ з їхньої точки зору;

5) соціальні навички: оволодіння конструктивними комунікативними навичками. [2, с. 72]

Спираючись на цю структуру, можна припустити, що емоційна інтелігентність поряд з інтелектуальною пізнавально-когнітивною компетенцією є складовою внутрішньої структури компетентності, в якій відображені соціальний, мотиваційний та функціональний компоненти.

Актуальною у цьому контексті є теорія позитивної психотерапії – це новий гуманістичний метод, орієнтований на максимальну активізацію потенціалу особистості. На думку засновника цього підходу Н. Пезешкіана, кожна людина від природи володіє двома базовими здібностями: здібністю пізнавати (когнітивність) і здібністю любити (емоційність), яка становить сутність людини, її самість і є джерелом її саморозвитку.

Обидві базові здібності є у функціональному взаємозв'язку: відповідний розвиток однієї з них підтримує і робить більш сприятливим розгортання іншої. Головними чинниками, які зумовлюють розвиток когнітивності та емоційності, є фізичний стан людини, навколишнє її середовище і час, у якому вона живе.

На основі когнітивності розвиваються чесність, ввічливість, бережливість, пунктуальність, справедливість, обов'язковість, працелюбство – якості, які у позитивній психотерапії трактують як вторинні актуальні здібності. Емоційність слугує підґрунтям для розвитку первинних актуальних здібностей: довіри, терпіння, впевненості, надії, любові, вміння встановлювати контакти, приділяти час тощо. Рівень розвитку первинних і

вторинних здібностей визначають суспільно-історичними умовами, оскільки їхніми носіями є релігія, культура, моральні інститути, освітні заклади. У внутрішній реальності ці здібності диференціюються й утворюють незмінну структуру сутнісних рис, які є індивідуальними і неповторними [7 с. 12].

Розглядаючи можливості удосконалення сучасної педагогічної освіти у вищих навчальних закладах, варто, на наш погляд, не лише впроваджувати нові навчальні курси, як це часто пропонують дослідники (навчальні плани і так перевантажені великою кількістю дисциплін), а й переглянути стереотипні уявлення щодо таких її складових:

- зміст знань, які передають студентам;
- навчальна література;
- методика викладання навчального матеріалу;
- особистість викладача.

Відповідно до зазначених компонентів освітнього процесу, на нашу думку, доцільною є реалізація таких напрямів його поліпшення.

1) удосконалення змісту навчальних дисциплін. Удосконалення змісту з погляду його науковості, доступності, світоглядницької, політехнічної і трудової спрямованості через стандартизацію навчальних предметів; розробка і використання нових навчальних планів, програм, варіативних удосконалених підручників; пришвидшення темпу навчання; впровадження активних методів навчання – групових, проблемних, програмованих, дослідницьких, самостійної роботи тощо; раціоналізація навчальної діяльності, формування вміння вчитися; використання активних форм навчання – семінарів, співбесід, практикумів, екскурсій, нетрадиційних занять; використання нових ТЗН, включаючи комп'ютери;

2) удосконалення навчальної літератури. Спираючись на функції шкільного підручника, описані Ф. Жерар та К. Рожер'єр, вимоги до навчальних підручників та посібників для студентів вищих навчальних закладів можна схарактеризувати так. Навчальна література повинна:

- надавати знання, здійснюючи проблемний виклад концепцій, формул, фактів, термінології, умов тощо, тобто виходячи з проблем практики, сприяти не лише засвоєнню знань, а й навчати методів та підходів до різних видів діяльності;
- сприяти закріпленню знань, тому важливо, щоб вони містили завдання на вирішення задач практики;
- сприяти інтеграції знань, тому доцільно висвітлювати матеріал за стратегією “загальне – часткове – загальне”, важливою є також горизонтальна інтеграція: зв'язок навичок та вмінь, набутих під час вивчення різних дисциплін.
- надавати точну інформацію про достовірно встановлені факти та зазначити про ще недостатньо з'ясовані аспекти;

- надавати знання, пов'язані з поведінкою, взаєминами між людьми, життям у суспільстві та у природі [5 с. 65].

Зокрема виклад матеріалу у навчальній літературі має узгоджуватись з описаною нижче методикою викладання.

3) удосконалення методики викладання навчальних дисциплін. На наш погляд, кожна навчальна дисципліна, передбачена навчальним планом, покликана формувати у студентів:

- цілісні знання курсу (а не лише знання окремих тем, вміння розв'язувати окремі завдання з певних тем);
- знання курсу, інтегровані зі знаннями інших дисциплін;
- здатність і бажання вдосконалювати свої знання, уміння з цієї галузі науки.

Важливість останньої тези підтверджується прийнятою на Європейському саміті (Лісабон, березень 2000 р.) ідеєю про безперервність освіти як базовий принцип освітньої системи.

Таке положення зумовлене великою швидкістю збільшення, поширення та старіння інформації у наш час. Тому важливо, щоб фахівець, якого готує вуз сьогодні, отримав знання, уміння, навички, що будуть актуальними через п'ять років – коли він вийде на ринок праці.

У меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу зазначено, що вчителі стають більшою мірою консультантами, наставниками і посередниками, завдання яких – допомогти тому, хто вчиться, самому сформувати свою освіту та усвідомити свою особисту відповідальність за це. Відповідно, методи навчання мають змінюватися в бік пріоритету особистої мотивації, критичного мислення та вміння вчитися. [9]

Така ідея самопомоги уже розроблена у руслі позитивної психотерапії – це один із базових принципів позитивної психотерапії Н. Пезешкіана. Вважаємо за доцільне застосування перевіреної на ефективність п'ятикрокової моделі позитивної психотерапії, як стратегії ведення студента до самопомоги – самоосвіти. Цю стратегію можна подати у вигляді п'яти етапів:

1) спостереження/дистанціювання – уже на початку вивчення будь-якої галузі науки студент має ознайомитися з її проблемою загалом, її сенсом, її сильними та слабкими сторонами, станом та особливостями її розвитку у різних країнах;

2) інвентаризація – ознайомлення з досягненнями цієї галузі науки в останній час, як були отримані нові знання, який вплив мають її досягнення на природу, соціум, у чому були причини недоліків;

3) ситуативне підбадьорювання – акцентуація уваги на тому, що сприяє розвитку цієї галузі у потрібному руслі;

4) вербалізація – обговорення тих практичних проблем, що ще не вирішені до кінця, але повинні бути розв’язані у найближчий час, перспектив розвитку цієї галузі науки відповідно до концепції сталого розвитку суспільства;

5) розширення системи цілей – обговорення того, наскільки наявні в науці знання дають змогу вирішувати важливі проблеми практики, чи відповідають знання студентів цим вимогам, що варто робити у першу чергу, які знання ще потрібні.

Однак для того щоб студент міг вчитись самостійно, важливі не лише вміння, знання, як це робити, а й бажання, наполегливість, терплячість. Погоджуємось з думкою, висловленою у Меморандумі безперервної освіти, що для того, щоб підтримувати таке бажання, людині важливий позитивний досвід навчання в молодому віці [3 с. 36]. Одним з основних чинників, що може його забезпечити, є особистість педагога.

Зміна акцентів у прояві особистих якостей викладача. Спостереження показують, що сьогодні у більшості випадків педагоги стимулюють до інтелектуальних здібностей студентів, забуваючи, що людина від народження має дві базові здібності пізнання: інтелектуальні та емоційні. Орієнтація в освітніх закладах лише на пізнавально-когнітивні особливості особистості (за Н. Пезешкіаном – це старанність, слухняність, ввічливість, акуратність, пунктуальність, обов’язковість, совісність і т. п.) аж ніяк не додає їй психічного здоров’я.

Важливо, щоб викладач сам володів добре розвинутими такими емоційними здібностями (у термінах Н. Пезешкіана), як терпіння, час (здатність приділяти собі та іншим достатню кількість часу), контакти (здатність встановлювати та підтримувати контакти з людьми), довіра (здатність приймати себе та інших людей у їхній неповторності, такими, як вони є), надія (здатність визнавати майбутні можливості та одночасно визнавати відносність досягнень теперішнього дня), прийняття (позитивне емоційне ставлення до особистості незалежно від її ситуативних особливостей та способу поведінки), сенс (інтерес до смисложиттєвих уявлень) та проявляв їх у своїй професійній діяльності.

Сучасна освіта не може готувати людину до виконання певних соціальних або професійних функцій, “не спитавши про це” саму людину. Якщо гуманістично мисляче суспільство зацікавлене не у “гвинтику”, а в людині, то в основі головної освітньої мети повинна лежати не модель особистості, а модель особистісно стверджуючого вільного життєпрояву індивідуума. Світ сучасної людини – це не лише “держава” і “суспільство”, тому цілі освіти повинні відображати не лише соціальні функції, а й усю різноманітність людського буття, вони повинні включати дещо інваріантне,

загальнолюдське, сутнісно родове, те, що дає поштовх до індивідуального саморозвитку [1 с. 66].

Отже, процес формування професійних якостей тісно пов'язаний із процесом здобуття професійних знань і вмінь. Комплексна реалізація запропонованих напрямів удосконалення сучасної педагогічної освіти у вищих навчальних закладах сприятиме, на нашу думку, формуванню у студентів бажання та вміння отримувати знання (як під час навчання у вузі, так і після його закінчення), застосовувати їх на практиці, враховуючи можливі наслідки для себе, найближчого оточення, для суспільства загалом, для прийдешніх поколінь, що є важливою складовою ноосферного світогляду.

1. Бюлетень тренерів Неурядових організацій України “Поштовх”. – № 6. – 2002.
2. Жерар Ф.-М. Як розробляти та оцінювати шкільні підручники / Ф.-М. Жерар, К. Рожер'єр. – К. : К. І. С., 201. – С. 64–78.
3. Концепція екологічної освіти України. – К., 2001. – 38с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики ; за заг. ред. О. В. Овчарук – К : К. І. С., 2004. – 112с.
5. Меморандум неперервного образования Европейского Союза // <http://www.niss.gov.ua/articles/1865/>
6. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия: Пер. С нем. – М. : Медицина, 1996. – 464с.
7. Пеньковська Н. М. Баланс “любити – знати” як чинник оптимізації освіти / Н. М. Пеньковська // Позітум Україна – Черкаси. 2006. – С. 68–72.
8. Халапсис В. С. Ноосферология В. И. Вернадского / В. С. Халапсис // Философия и социология в контексте современной культуры (сборник научных трудов) – Днепропетровск ДДУ. 1988. – С. 63 – 69.
9. Цілі розвитку Тисячоліття: Україна / Ю. Андрійченко, К. Дорошкевич та ін. – К., 2003. – С. 12–16.

Стаття: надійшла до редколегії 09.06.2016
доопрацьована 12.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016

**APPLYING THE METHOD OF POSITIVE PSYCHOTHERAPY IN THE
FORMATION OF PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE TEACHERS****Oksana Kos***School- gymnasium
Львівська Стр., 3, Lviv, Ukraine, UA – 79000*

The article makes actual the need of improving the training of future specialists in education with a focus on the new European standards. Training of the specialists by the type “human-human” today requires special focus for a successful professional career, which is the foundation of personal competence, independence, self-esteem, freedom in developing their own lifestyle. To achieve this, the scientific – technological progress and modern information society become possible by participating in the training activities which are constantly carried out to improve the knowledge, skills and professional qualities.

The starting point of any educational system is its focus on the all-kind and harmonious development of human. Therefore, training of teachers certainly requires not only intellectual (academic) intelligence, measured by IQ, but also the emotional intelligence, which is the most common interpretation of ability to recognize their own feelings and the feelings of others with the aim of motivating yourself and guiding own emotions in relationships with others in a context of self-healing.

We can assume that emotional intelligence along with cognitive-intellectual competence is a part of the internal structure of competence, which reflects the social, motivational and functional components. The theory of positive psychotherapy seems to be relevant in this context – a new humanistic method that focuses on maximum activation of individual potential. From the perspectives of the founder of this approach N. Pezeshkian, each person possesses two basic skills: ability to learn (cognition) and ability to love (emotion). The last one makes the essence of a person and his self and becomes a source of his self-development.

Considering the possibility of improving the current pedagogical education in higher institutions, in our view, it is necessary not only to introduce new courses, but also:

1. To improve the content of the training disciplines.
2. To improve training materials.
3. To improve the method of teaching.
4. To change the accent on personal qualities of a teacher.

Thus, the formation of professional qualities is closely associated with the process of gaining professional knowledge and skills. Comprehensive implementation of the proposed areas of contemporary pedagogical education improvement in higher institutions will contribute, in our opinion, into the formation of the students’ desire and ability to acquire knowledge (during the training in a high school as well as after graduation), and put them into practice.

Key words: emotional intelligence, cognitive competence, positive psychotherapy, professional skills, self-help.

